

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дфн Петко Троев

за дисертационния труд на Константина Русланова Пунева

на тема „Л. Н. Толстой като екранен сюжет: литературна и кинопоетика” (София, 2017)

по професионално направление 2.1. Филология. Руска литература и литература на народите на ОНД

(Руска литература на XIX век)

Дисертационният труд на Константина Пунева осмисля и проблематизира много съществен, актуален и сложен въпрос, който досега не е разглеждан и тълкуван достатъчно пълно, системно и цялостно в литературната наука. Основната цел на авторката е да конципира и конструира обобщена и единна стратегия за „екранния Лев Толстой” върху базисен корпус от етапните киноверсии на най-емблематичните романови шедьоври на руския класик в тяхната динамика, процесуалност и игрови диалог с литературния текст, а също и върху документалния визуален портрет на самия писател. Проучването доказва, че избраната тема е напълно дисертабилна и много продуктивна в изследователски план, като стимулира нови рецептивни ракурси в творческата реконструкция на личността и на каноничните романови творби на Толстой, ситуирани и коментирани като загадъчен, провокативен и вечен киносюжет. До голяма степен ключовите идеи и внушения на работата са предпоставени от принципната изходна позиция на докторантката за силното визуално мислене на яснополянский гений, което всъщност формира общото концептуално на монографията и лежи в основата на огромния интерес на киното към „мита Толстой” и към екранните му проекции във времето.

Общото ми впечатление е, че Константина Пунева се е справила успешно със своята трудна и амбициозна задача и се представя с едно сериозно, оригинално и креативно проучване, богато наситено с разностранна информация, находчиви идеи, ценни наблюдения и метатекстови прозрения. Съставена от увод, три основни глави, заключение и библиографско оформление, дисертацията предлага добре мотивирана и убедителна концепция за „киносюжета Толстой” като единен семантичен корпус и динамична художествена рефлексия. Трудът има подчертано интердисциплинарен изследователски профил, като съчетава сполучливо културологичното и литературоведското начало върху широк и плътен социално-исторически и личностно-биографичен контекст. Постигнато е естествено и балансирано преливане и взаимовръзка между оценъчния ракурс към кинодискурса и към романовата поетика. Възприетият синтетичен подход е съвсем адекватен на съвременните тенденции за изучаване и популяризиране на руската и славянската литература и

култура в глобален аспект. Научната осведоменост на докторантката респектира с безупречното познаване на основната литература по темата. Несъмнено достойнство на работата са коректното и етично четене и цитиране на чуждите метатекстове, ясната, стегната и точна стилистика на изложението. Авторската гледна точка по редица спорни въпроси е доста отчетлива и недвусмислена.

Структурното изграждане на дисертацията е добре обмислено, логично и вътрешно фрагментирано, но и доста несъразмерно, като последната, трета глава (около 160 стр.) обхваща около две трети от общия текстови обем на работата. Разположението на отделните глави няма строго очертан хронологичен релеф, а по-скоро следва смисловата логика на възприетата теоретична матрица и общата линия на аналитичната аргументация. Съзнателно са пропуснати или туширани по-странични или маргинални спрямо разглежданата тема филмови версии или мотиви, а изследователският поглед е фокусиран целенасочено върху етапните киноадаптации (около 20 заглавия), които формират в развитие екранния облик на писателя и са знакови за романовото му наследство. Централно място заема проследяването на динамиката, метаморфозите и устойчивите моменти в събирателния образ на руския класик като обект и субект на киното, видян и пречупен през призмата на различните режисьорски идеи и стилове от ХХ и началото на ХХІ век. Ценна и самостоятелна информативна стойност има систематизираната и приложена към работата филмография, обективен и точен регистър на всички или почти всички екранизации по Толстоевите творби. Висока оценка заслужават и включените в текста многобройни илюстрации от най-различни филмови продукции или моменти от личния живот на Толстой, което придава специфичен познавателен и рецептивен ракурс при цялостното осмисляне и възприемане на представения труд.

Сравнително кратката първа глава на дисертацията въвежда стегнато и акцентирани възловите теоретични аспекти на изследването, като очертава система от разнотипни аргументи за изключителния интерес и внимание на киното към феноменалната личност на Толстой и към неговите романи, за сложната и напрегната дифузия между литературния текст и визуалната му транскрипция. Намирам за приемлива и добре обговорена възприетата синонимна употреба на термините „екранизация” и „адаптация”. Най-съществено от научна гледна точка тук е разбирането за силното визуално съзнание на художника, чиито романи според К. Пунева престъпват границите на класическите романови парадигми и са образци за нагледно изучаване на елементите на киномонтажа, мизансцена и композицията на киноепизода, а филмовите им адаптации придават нова перспектива на текста.

Втората глава на дисертацията извежда в центъра на смисловата и аналитична конструкция идеята за фигурата на Лев Толстой като загадъчен и провокативен медиен феномен, като документален и игрален киносюжет през последните години от живота му. Тук руският класик основателно е ситуиран и обозначен като една от „първите медийни личности на модерната епоха” (с. 28), която се превръща в „хроникьор на историята” (с. 43), независимо от негативното му субективно отношение към технологиите и самото кино. Стегнато и коректно са маркирани основните моменти в запазените документални черно-бели хроники с живия Толстой,

където според Пунева, търсейки публичност, писателят демонстрира „стратегията на оцеляването” и „агресията към паметта”, а режисьорите предпочитат жанровата трансгресия. От друга страна, справедливо са отбелязани поетологичните достойнства на известния игрален филм на Сергей Герасимов. Обективно и логично е заключението за реминисцентните връзки на документалните и игрални филми с реалния облик на прочутия граф, отразен в кинохрониките, за „възкресението на автора” и динамиката в рецептивните нагласи към магнетичната му личност.

Безспорно най-ценна и най-приносна в концептуално, структурно и поетологично отношение е ключовата трета глава на дисертацията на К. Пунева „Текстът Толстой като обект на киноизображение” (с. 58-216), която е най-обемна, силно фрагментирана и представя най-убедително литературоведските ѝ качества и възможности. Това е същинската и смислоопределяща част на труда и според мен основните ѝ тези и изводи са защитени много сполучливо не само съдържателно и фактологично, но и на анализационно равнище. Принципно важно и особено перспективно е общото разбиране на авторката, че художественото съзнание на Лев Толстой вече предусеща появата на киното и големите му художествени творби са несъмнен предвестник на седмото изкуство. Напълно споделям и приведените конкретни аргументи за асоциативната близост между строежа на неговите романи и киноматографските техники: яркото присъствие на монтажното мислене, разнообразието от гледни точки, честата смяна на сюжетните линии и оптическите ракурси, резките фабулни, времеви и емоционално-психологически преходи, ясната пространствена положеност на персонажите, виртуозната игра със светлосенките и цветовите кодове и др. Толстоевите романо-ви текстове наистина са гранични с литературността и в редица отношения са сходни с изграждането на филмовата конструкция, напомняйки донякъде за режисьорския сценарий. Съвсем адекватни в този аспект са и отбелязаните коментарни паралели между филмовите екранизации на „Възкресение” и структурната схема на романа.

Съдържателни и оригинални са общите и по-детайлни наблюдения на докторантката върху динамиката и трансформациите в сложното съотношение и напрежение между романо-вия наратив и кинодискурса на филмовата адаптация, върху сюжетната експерименталност и неизбежните уязвими моменти при екранната реконструкция на класическата творба. Това се отнася и до фиксираната „война на сценаристите” в процеса на преобразуването на романо-вия продукт във визуален продукт. Според Пунева при повечето адаптации на Толстоевите романи се открива „пряко превеждане на текста и размислите в него, без кинематографистите да се съобразят със средствата на киното, да преобразят епизодите и да ги приближат до филмовото мислене” (с. 95). Това доста категорично и полемично заключение се базира върху екранизациите на „Война и мир” от Кинг Видор и на „Възкресение” от Михаил Швейцер, докато в руската версия на „Война и мир” на Сергей Бондарчук и в последния английски минисериал доминира стремежът за достоверност към авторския текст. Много находчив, прецизен и проникателен е съпоставителният, оценъчен коментар върху знаковия епизод с Ана Каренина и Вронски на гарата, който е силно подчертан в различните филмови адаптации на най-предпочитания за екранизация Толстоев романо-в сюжет.

Бих открил като особено стойностни и приноси общите впечатления и съждения на Константина Пунева върху диалогизацията между руските и неруските екранни рефлексии върху Толстоевите шедеври. „Руският отговор” наистина се появява по-късно, но е много респектирац и внушителен, като следва духа и фабулата на романовата фактура, а неруските предпочитат по-свободната и странична гледна точка, дистанцираният прочит и необичайните ракурси. Споделям мнението на дисертантката, че в своите адаптации на „Война и мир”, макар и в различна степен, Кинг Видор и особено Бондарчук се стремят към постигане на автентичния екранен Толстой, докато телевизионният сериал на Джон Дейвис е по-скоро своеобразна симбиоза между театър и кино и си позволява „дописване” на сюжетната и образната система, оставайки по-близък до английските нрави и поведенчески етикет. Напълно приемлива е и застъпената позиция, че новите минисериали на Робърт Дорнхелм и на Том Харпър поставят акцента върху персонажната достоверност и сюжетния драматизъм, но се оказват безсилни пред монументалния размах и философската дълбинност на Толстоевия епос и до голяма степен робуват на мелодраматизма и субективното тълкуване на литературната класика. Пародийният експериментален прочит на канона от Уди Алън съвсем закономерно се разглежда като ексцентрично проявление на постмодерната парадоксалност и интертекстуалност.

Нови същности аргументи в развитието и уплътняването на общата стратегия на работата въвеждат обстояните интерпретации на докторантката върху многобройните филмови адаптации на „Ана Каренина”. Намирам за особено ценни и проникателни авторските наблюдения върху дихотомията на телесното в звуковите екранизации на знаменития роман, върху символиката на някои знакови моменти в различните филмови версии и върху видимата еволюция в режисьорския афинитет към плътските прояви на чувственото и еротичното. Основателно е внушението, че една от главните теми в постмодерния визуален прочит на творбата е проблематизацията на сексуалността и тялото, което в най-голяма степен засяга личността и екранното присъствие на „многоликата Ана” в любовната ѝ история с Вронски. Смислен, стегнат и точен е предложеният анализ на филмовите версии на Александър Захри, Сайман Лангтън, Сергей Соловьев, Джо Райт и Кристиан Дюгей. Обективна и доста пестелива е обзорната оценъчно-аналитична ретроспекция на трудната екранна съдба на „Възкресение”. Тук се открояват преди всичко критичният поглед към ранните сюжетно опростени и фрагментарни версии на романа от епохата на нямото кино и най-вече коректното ситуиране и тълкуване на достоверните звукови адаптации на Михаил Швейцер и на братя Тавиани, фокусирани върху психологията на персонажите и мъчителния път към духовния катарзис на личността.

Общото ми заключение е, че дисертационният труд на Константина Пунева е сериозно, компетентно и пригодно изследване върху сложна и актуална културологична и литературоведска проблематика. Безспорно е, че това е първото и единствено по рода си у нас цялостно и системно интердисциплинарно проучване, което предлага единна концептуална стратегия за съвременно осмисляне, възприемане и конструиране на „екранния сюжет Толстой” върху основата на документалния визуален портрет на руския класик и на етапните филмови адаптации на знаковите му романови творби. Основните идеи и изводи на работата са защитени

убедително, а текстът е интелигентно написан, коректен и четивен, издържан в съдържателно, структурно и стилистично отношение, с ясно изразена авторска позиция, без да поражда възражения от принципен характер. Повечето ми от предварителните ми конкретни бележки и препоръки от обсъждането в Катедрата по руска литература са отразени в окончателния текст на изследването. Представеният автореферат съответства на съдържателната и структурната му същност.

Всичко това ми позволява да препоръчам на Научното жури да присъди на Константина Русланова Пунева образователната и научна степен „доктор”.

София, 04.10.2017 г.

Рецензент: проф. дфн Петко Троев